

UDK 372.32
Predhodno priopćenje

VESNICA MLINAREVIĆ

VRTIČNO OKRUŽENJE USMJERENO NA DIJETE

U suvremenim pedagoškim koncepcijama naglasak je na uvođenju promjena koje će modelirati dječji vrtić po mjeri djeteta i po želji roditelja. Pridaje se važnost stvaranju složene, stimulativne okoline koja će davati dovoljno mogućnosti za izražavanje djetetovih stvaralačkih mogućnosti, pozitivne emocionalne klime i komunikacije, druženju i vršnjačkoj interakciji, stalnoj mogućnosti dopune i promjene u prostoru, razvoju prosocijalnih ponašanja i partnerstvu s roditeljima. Izuzetna je uloga odgojitelja, promatrača koji osluškuje djetetove interese, potrebe i mogućnosti, reflektivnog praktičara koji osluškuje sebe i svoju praksu.

Uvod

Suvremeni pristupi usmjereni na dijete pokazuju koliko veliki značaj ima stimulativno i primjereno okruženje na cjeloviti djetetov razvoj. U konstruktivističkoj paradigmi i na njoj zasnovanom kurikulumu, temeljno polazište je da se znanje i spoznaje izgrađuju, konstruiraju, stječu i razvijaju aktivnim sudjelovanjem djeteta, izravnim stjecanjem iskustava, stalnom transformacijom izgrađenih konstrukata uz pomoć i posredstvom interakcije sa svojim fizičkim i socijalnim okruženjem, a ne izravnim podučavanjem, naglašava Miljak (1999). U ovakvoj paradigmi, kurikulum i cjelokupno vrtično okruženje usmjereno je na dijete i to na svako pojedino dijete, a nikako na sadržaje koje odrasli planiraju i obrađuju.

Humanističko-razvojna koncepcija predškolskog odgoja preporuča programe koji osiguravaju zadovoljavanje djetetovih primarnih potreba, utječu na sve aspekte djetetova razvoja /tjelesno, intelektualno, emocionalno, socijalno/. Poštuju djetetovu posebnost, osobni ritam razvoja te promoviraju humane vrijednosti i to: poštivanje, isticanje i oživotvorenje prava prema djetetu, Odgojno-obrazovno ozračje odražava i razvija toleranciju, altruizam i empatiju te uvažava i zadovoljava potrebe obitelji. Odgoj u dječjem vrtiću može predstavljati kontinuitet ili diskontinuitet u odnosu na obiteljski odgoj. Stoga je iznimno bitna suradnja, iskrena komunikacija i informiranost roditelja te uključivanje u život i rad vrtića.

Predškolski odgoj u Hrvatskoj upravo uvažava pluralizam pedagoških ideja i usmjerenost na dijete. Dijete je aktivni čimbenik svoga razvoja, a odrasla mu osoba u tome pomaže, poštujući posebnost, osobni ritam razvoja i prava djeteta. Potiče se razina stvarne participacije djeteta, za učenjem,

spoznajom, doživljajima, komuniciranjem, stvaralaštvom, zadovoljavanjem interesa i potreba.

Važnost vrtičnog okruženja

Dječji vrtić je mjesto življenja, igre i učenja djece i odraslih, otvoren je i fleksibilan. Njegova je cjelokupna organizacija usklađena s potrebama djeteta. Upravo organizacija dječjeg vrtića, prostorna, vremenska i pedagoška, na mikro i makro razini reflektira se na odgojni proces i razvoj djeteta. Stoga je vrtičko okruženje jedna od temeljnih varijabli institucijskog predškolskog konteksta. Oгледа se u strukturi prostora i socijalnim odnosima. Vrtično okruženje je cjelokupnost svih aspekata koji čine dječji vrtić (Miljak 1996). Autorica ga dijeli na socijalno i fizičko. Socijalno okruženje čine svi ljudski i stručni potencijali, odnosni i komunikacijski, a fizičko obuhvaća materijalne i prostorne potencijale dječjeg vrtića. Poticajno vrtično okruženje, stoji u Programskom usmjerenju (1991), jest cjelokupno oblikovanje prostora u kojem dijete živi i prima važne poruke o sebi. Oгледа se u kvalitetnim odnosima odgojitelja prema djetetu, djeteta prema djetetu, ali i kvaliteti odnosa svih odgojitelja, sustručnjaka i djetetu važnih osoba izvan dječjeg vrtića. Sve navedeno u stalnoj je promjeni, otvorenosti i razvojnosti na putu nove kvalitete. U suživotu s djecom se potiče njihov razvoj sa što više zadovoljstva i motiva. Babić i Kuzma (1998), također ističu važnost poticajnog okruženja. Navode da je to jedna od temeljnih varijabli institucijskog predškolskog konteksta, a oгледа se u strukturi prostora i socijalnim odnosima. Za autorice Milanović, Stričević, Males, Sekulić-Majurec (2000), vrtično okruženje je značajan čimbenik kvalitete i učinkovitosti djetetova ranog razvoja i njegova kasnijeg napredovanja. Osmišljavanje uvjeta za podizanje kvalitete življenja i zadovoljavanja djetetovih potreba, Miljak (1996) naziva realnim kurikulumom. Dodaje da su ustroj i ozračje u vrtiću složeni i suptilni odnosi među sudionicima u odgojno-obrazovnom procesu i materijalna organizacija vremena i prostora. Važniji su od službene, formalne primjene zakona, propisa, programa koji nemaju značajniji utjecaj na kvalitetu promjena. Hijerarhijski odnosi među osobljem u ustanovi model su za ponašanje među djecom i prema djeci. Suvremeni istraživači smatraju da upravo organizacija (makro) ustanove i (mikro) odgojne skupine više utječe na odgojno-obrazovni proces, nego intencije službenog programa. Realm' kurikulum (program ustanove) ima snažno djelovanje, čak više "realni" od službenog. Za povećanje učinka odgojno-obrazovne prakse nužno je mijenjati fizičku i socijalnu organizaciju ustanove. Više pozornosti treba posvetiti kvaliteti interakcije među odraslima.

Kreiranje uvjeta poticajnog okruženja

Dva su ključna načela za pripremanje vrtičnog okruženja po mjeri svakog djeteta. Na osnovi vlastitih iskustava i interakcija sa svijetom koji ih okružuje, djeca stvaraju vlastito znanje. Odgojitelji na najbolji mogući način potiču razvoj i napredak djeteta, nadograđujući interese, potrebe i sposobnosti djece.

Odgojitelj stvara preduvjete poticajnog okruženja uvažavanjem djeteta. Time jača djetetovo samopoštovanje i pozitivnu djetetovu sliku o sebi. Uvijek koristi djetetovo ime, obraća mu se osobno što češće, spušta se na razinu dječjih očiju, sluša što mu dijete govori i reagira na ono što kaže. Ukoliko odgojitelj kaže djetetu da će nešto kasnije učiniti, čini to. Često daje djetetu priliku da drugima pokaže svoj rad i da s drugima podijeli svoje interese. Koristi dječje ideje i prijedloge i pohvaljuje ih. Djetetu su uzor razumijevanje i poštovanje. Samopoštovanje osigurava solidnu bazu za zadovoljavajuće odnose s drugom djecom. Djeca uživaju i odgovaraju na humor i zabavu, a zajednički smijeh učvršćuje toplinu i prijateljstvo i promiče suradnju. Izuzetno je važno da odgojitelj prihvaća različitosti: razlike u kulturama, vjeri i jezicima; poštovanje, shvaćanje i prihvaćanje različitosti; predrasude / može biti štetan i bolna/; pravednost /fair play/; bolesna djeca, hendikepirana i darovita djeca, naglašavaju autori Nacionalnog programa za ljudska prava (1999).

Odgojitelji stvaraju djetetu uvjete za isprobavanje svojih snaga i moći uz određena pravila. Tako se tako djeca uče odgovornosti. Djeca su kompetentnija nego što mi mislimo. Potrebno je stalno omogućavati djeci stvarne, životne prilike da donose odluke i prihvaćaju odgovornost živeći svoja prava. Odgojitelji tako pokazuju djeci da su sposobna mnoge stvari učiniti sama. Pripremaju okruženje za uvježbavanje životnih vještina. Zajednička pravila odgojne skupine pridonose demokratskom ozračju, a djeca se osjećaju kompetentna, odgovorna i motivirana, naglašava Brajša (2001).

Uvjeti za podizanje kvalitete života u dječjem vrtiću

Kvalitetno vrtićno okruženje rezultat je prelamanja utjecaja različitih komponenata duhovnih i materijalnih te međuljudskih odnosa. Posebice interakcije između odraslih i djeteta, naglašavaju autorice Males i Stričević (1996).

Sredina bogata poticajima pruža djetetu mnogo materijala za stjecanje znanja, vježbanje sposobnosti i izražavanje originalnosti vlastitim stvaralaštvom, navode Males, Rijavec, Miljević-Ričićki (2001). Ona vrvi susretima i informacijama, potiče komunikaciju.

Da bi dijete autonomno stupalo u interakciju s fizičkom i socijalnom okolinom, potrebno je stvoriti uvjete, organizirati i oblikovati prostor po mjeri djeteta, koji je otvoren i ima mogućnost preoblikovanja. Miljak (1996) prostor "realnog kurikuluma" dijeli na "mikro razinu" - centri za igru na razini odgojne skupine i na "makro razinu" - na razini dječjeg vrtića. Naravno da je predviđena fleksibilna organizacija vremena. "Ritam dana" koji je usklađen s individualnim potrebama djeteta, osigurava vrijeme za aktivnost po izboru djeteta, vrijeme za neometanu dječju igru, odgojiteljima pruža vrijeme za promatranje i uključivanje te cjelokupni dnevni raspored odražava prirodnu ravnotežu.

Ključna riječ je KVALITETA. Postoji nekoliko studija o tome što je kvalitetno organizirana skrb, odgoj i obrazovanje o djeci. Iznimno su važni čimbenici: kurikulum, okruženje, veličina odgojne skupine, omjer djece i odgojitelja, kompetencija i osobnost odgojitelja uz odgovarajuće uvjete.

Kvalitetno organizirana skrb, odgoj i obrazovanje predškolske djece vrijedna je investicija koja se isplati. Okruženje u kojem dijete živi značajan je čimbenik kvalitete i učinkovitosti njegova ranog razvoja i njegova kasnijeg napredovanja (Milanović i sur., 2000).

Odlučujući čimbenici razvoja djeteta su socijalna sredina i kakvoća odgoja. U Programskom usmjerenju odgoja i obrazovanja predškolske djece (1991) dječji vrtić je mjesto radosnog življenja: druženja, igre, učenja, odgoja i obrazovanja djece i odraslih. Teži postizanju kvalitete zajedničkog življenja, a odgojitelj je voditelj i pomagač u igri, učenju i razvoju djeteta. Tim odgojitelja osigurava primjerena sredstva i materijale, pruža podršku i smjernice, stvara interes, kako bi dječje prilike za učenje doveli do maksimuma (Stokes Szanton 2000).

U predškolskoj praksi humanističko-razvojne orijentacije, dječji vrtić je orijentiran na dijete. Vrsta i kakvoća prostora smatra se jednom od temeljnih varijabli institucijskog konteksta cjelokupnog djetetovog ponašanja i razvoja. Didaktičko-metodička strukturiranost prostora utječe na djetetovo funkcioniranje: motoričko, osjetilno, spoznajno, socijalno, emocionalno, govorno, igrovno... Funkcionalnost i fleksibilnost namještaja, interesnih centara/područja i materijala očituje se u njihovoj dostupnosti djeci, funkcionalnosti i varijabilnoj upotrebi (Irović, 1995). Isenberg i Jalongo (1997), zagovaraju primjereno izbalansirani prostor odgojne skupine - razdvojeni bučni od tih centara aktivnosti. Takav prostor omogućuje nesmetano kretanje, mogućnost slobodnog izbora i nadzora djece i odgojitelja, izdvojeni privatni prostori za osamljivanje.

Interesni centri, tematski određeni, važni su za podržavanje i poticanje dječje autonomije, odlučivanja, inicijativnosti, originalnosti, interakcije s vršnjacima i odraslima (roditeljima, odgojiteljima, suradnicima) u socijalnim razmjenama. Prostor koji vanjskim i unutarnjim karakteristikama osigurava i štiti djetetov fizički i psihički integritet, omogućava spontane aktivnosti i odgovora na djetetove interese, potrebe i mogućnosti. Kirsten, Hansen, Kaufmann (1995), ističu u svojim istraživanjima da struktura i organizacija neposredne dječje okoline određuje skup mogućih akcija djeteta, njihovu varijabilnost, a interakcijski odnos djeteta prema okolini (razmještaj prostora u kojem se dijete kreće, igračke, različiti neoblikovani materijali) stvaraju uvjete za razvoj određenih kognitivnih struktura djeteta.

Uloge odgojitelja u okruženju usmjerenom na dijete

Odgojitelji, prema Stokes Szanton (1997), okruženje pretvaraju u "laboratorij". U njemu će dijete istraživati i doživljavati različita iskustva. Zajedno s odgojiteljem strukturiraju prostor koji potiče dječju kreativnost, želju za istraživanjem, otkrivanjem novoga i za rješavanjem problema. Poštuju dječje ideje i osnovi njih stvaraju kurikulum. Zajedno s djecom rade, igraju se, uče; model su ponašanja (vlastiti primjer) i djeci pružaju podršku te pokazuju skrb za drugoga; promatraju i slušaju, "snimaju" djecu i procjenjuju promatrano, koristeći to za dalje planiranje, individualizirani pristup i strukturiranje okružja. Potiču djecu da slijede vlastite interese i razvijaju osjećaj

osobne važnosti i samoinicijative. Stvaraju atmosferu i daju ton svojoj skupini te iskazuju kvalitete koje žele razviti kod djeteta socijalne vještine (empatiju, kooperaciju), entuzijazam i intelektualnu radoznalost. Zajedno s djecom iniciraju i vode aktivnosti i pružaju djetetu prilike za direktan kontakt s ljudima, materijalima i stvarnim životom. Ukratko, potiču cjeloviti djetetov razvoj.

Od odgojitelja se očekuje da: dopusti djetetu da samo bira aktivnost (pripremi različite igračke, materijale... ali prepusti djetetu čime će se baviti i što će koristiti); dopusti djetetu da samo odredi koliko će trajati aktivnost; pripremi aktivnosti i materijale kojima se potiču različiti stupnjevi sposobnosti; osigura da okruženje u kojem dijete boravi bude sigurno; osigura prostor u kojem je prekidanje i ometanje svedeno na najmanju mjeru; dopusti djetetu da upotrebljava predmete i isprobava na nov, neuobičajen način i planira raspored tako da dijete od svoje igre dobije najviše (Miljak, 1996). Odgojitelj zajedno s djecom priprema materijale, strukturira prostor i uključuje se u aktivnosti, kad je potrebno. Neophodno je uključivanje odgojitelja kad se dijete ne želi igrati, kad treba podršku u igri, kad odgojitelj treba naglasiti, povećati mogućnost za učenjem i kad djeca pozivaju odgojitelja u igru (Trawich i Swith 1994). Dokazano je da odgojitelji provedu samo 2 - 6 % svoga vremena u igri s djecom, ostalo podučavaju ili rade nešto drugo (Dryden i Vos, 2001). Pitanje potrebe odgojiteljeva uključivanja u aktivnosti djece vrlo je osjetljivo i zahtijeva složenije preispitivanje cjelokupne složene uloge odgojitelja.

Hendrick (1990) daje konkretne prijedloge kako postići funkcionalnost prostora. Atraktivnost i red postiže se donošenjem kreativne odluke o planiranju materijala i sredstava, centriranju interesnih područja, utvrđivanjem shema kretanja prostorom, osiguravanjem pristupačnosti materijala i uvažavanjem estetskih zahtjeva.

Isenberg i Jalongo (1997) iznose pet jasnih kriterija za procjenu odgojiteljevih odluka o dizajniranju prostora usmjerenih na dijete.

1. Način kojim okruženje šalje poruku djetetu o njegovu željenom ponašanju, kako stupiti u interakciju i kako koristiti ponuđene materijale.

/Prikladno strukturiran prostor - olakšava slobodu kretanja, kreativnu ekspresiju i učenje.

Neprikladno strukturiran prostor - ometa ili prekida dječju aktivnost, skraćuje dječju pažnju, povećava konflikte, nameće više pravila i odgojiteljeva dirigiranja./

2. Lakoća nadgledanja

Omogućuje odgojitelju uvid nad simultanim dječjim aktivnostima kako bi mogao podržavati pozitivna dječja nastojanja i zadovoljavati dječje potrebe. Iskrsava pitanje ispravnosti dječjih ponašanja i korekcije uloge odgojitelja - autoriteta.

Babić (1997), zagovara "nadgledanje" koje pomaže djetetu u prakticanju posebnosti u različitim interakcijskim kontekstima tijekom kojega osvješćuju sličnosti i razlike spram drugih i jačaju pozitivnu sliku o sebi./

3. Dostupnost materijala

/otvorene police, dohvatljive igračke povećavaju kod djece osjećaj vlasništva, kreativno rješavanje problema, razmjena materijala uz određena pravila i granice/

4. Razlike u viđenju prostora

/odrasli i dijete različito vide i doživljavaju prostor zbog razlike u perspektivi (razina pogleda, tjelesne proporcije, iskustvo...). Stoga je nužno rukovoditi se perspektivom djece.

5. "Protočnost" - slobodno kretanje prostorom

/Nesmetano kretanje smanjuje mogućnost za "konflikte", narušavaju aktivnosti drugih, povećava sigurnost. "Brisani prostor", centralni prostor omogućuje trčanje, sukobljavanje, ometanje drugih, osjećaj tjeskobe i sl.

Odgojitelj nije realizator, već kritički, reflektivni istraživač svoje prakse. stvaratelj kurikuluma. Da bi to postao treba razviti sposobnost samouvida ili samoprocjene svoga rada i vrijednosti koje on zastupa u svom radu. Valja mu otkriti koju "sliku o djetetu" (implicitnu pedagogiju) provodi u svom radu. Iz te slike proizlaze akcije (intervencije) upućene djetetu koje tako prima, interpretira i sukladno tome i djeluje (Miljak, 1996). Učiti se promatrati dijete u poznatim situacijama i učiti se interpretirati njegovo ponašanje, metodologija je koja je u razvojnoj psihologiji dovela do "tihe revolucije" (Bruner i Haste, 1987, prema: Miljak, 1999).

Utjecaj vrtićnog okruženja na djetetov razvoj

Odlučujući su čimbenici razvoja djeteta socijalna sredina i kakvoća odgoja, posebna se pozornost daje djetetu i dječjem vrtiću, izvanobiteljskom okruženju u kojem je KVALITETA ŽIVOTA bitna odrednica odgoja i obrazovanja. Dakle, da bi dijete raslo sretno i zadovoljno, da bi moglo razviti sve svoje potencijale, potrebna je kvalitetna sredina. Djeca uče ono s čim žive, dodaje Law Nolte: prema Dryden i Vos (2001). Tek stvaranjem poticajnog okruženja u vrtiću, moguća su nepredvidiva postignuća djece. U takvom okruženju, dijete se promatra kao aktivni čimbenik svoga razvoja. Odrasla mu osoba u tomu pomaže. Dijete je ličnost koja je već od rođenja sposobna stupiti u komunikaciju s drugima, jedinstvena je osoba dostojna poštovanja, koja je više od zbira psihičkih, fizičkih, intelektualnih, socijalnih i emocionalnih osobina; osobnost u razvoju, Djeca posjeduju urođenu potrebu za osjećanjem, spoznajom, učenjem, komuniciranjem i imaju unutrašnji dinamizam koji ih potiče da teže zadovoljavanju svojih potreba. Da bi dijete ostvarilo sve svoje potrebe i interese u skladu sa svojim mogućnima, dječji vrtić treba biti mjesto življenja, igre i učenja djece i odraslih. On je otvoren, originalan i odgovara na potrebe djece, roditelja, kulturne i društvene sredine u kojoj djeluje. Organizacija dječjeg vrtića prostoma, vremenska i pedagoška na mikro i makro razini reflektira se na odgojni proces i razvoj djeteta, a cjelokupna organizacija usklađena je s potrebama djeteta. Važnost se pridaje pridržavanju spoznaja o mogućnostima i granicama utjecanja institucijskog odgoja na razvoj djeteta.

Mnogi rezultati znanstvenih istraživanja dokazuju da sredine zasićene emocionalnom, kulturnom i materijalnom stimulacijom mogu bitno djelovati na

ubrzanju određenih funkcija u djeteta. Tamo gdje se zadovoljavaju dječje potrebe za novim iskustvima i gdje se dijete ohrabruje u istraživačkim aktivnostima, velika je vjerojatnost da će dijete do maksimuma razviti svoje mogućnosti.

LITERATURA

Babić, N.; Kuzma, Z. (1998), Vrtično okruženje i predškolski programi. U: Zbornik radova Vrtić kao dječja kuća, Pula.

Brajša, P. (2001), Živjeti demokratski, C. A. S. H., Pula.

Dryden, G., Vos, J.(2001), Revolucija u učenju, Educa, Zagreb.

Hendrick (1990), Total learning, Merrill publishing, London.

Irović, S. (1995), Strukturiranje prostora, vremena, aktivnosti. U: Zbornik rada, 4. dani predškolskog odgoja Čakovec.

Isenberg, J. P. & Jalongo, M. R., (1997), Creative Expression and Play in Early Childhood, Prentice Hall, New York.

Kirsten, A., Hanseni Roxane, K., Kaufmann K., (1995), Humanističko-razvojni pristup u vrtiću (kurikulum za djecu od 3 do 6 godina), Kate Burke Walch.

Males, D., Rijavec, M., Miljević-Ričički, R. (2001), Odgoj za razvoj, Alinea, Zagreb.

Males, D., Stričević, I. (1996), Druženje djece i odraslih, Školska knjiga, Zagreb.

Milanović, M., Stričević, I., Males, D., Sekulić-Majurec, A.(2001), Skrb za dijete i poticanje ranog razvoja djeteta u Republici Hrvatskoj, Targa, Zagreb.

Miljak, A. (1996), Humanistički pristup teoriji i praksi predškolskog odgoja, Persona, Zagreb.

Stookes Szanton, E. (2000), Kurikulum za jaslice, Grafa, Zagreb.

"* Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava, dio: predškolski odgoj,(1999), Vlada Republike Hrvatske, Zagreb.

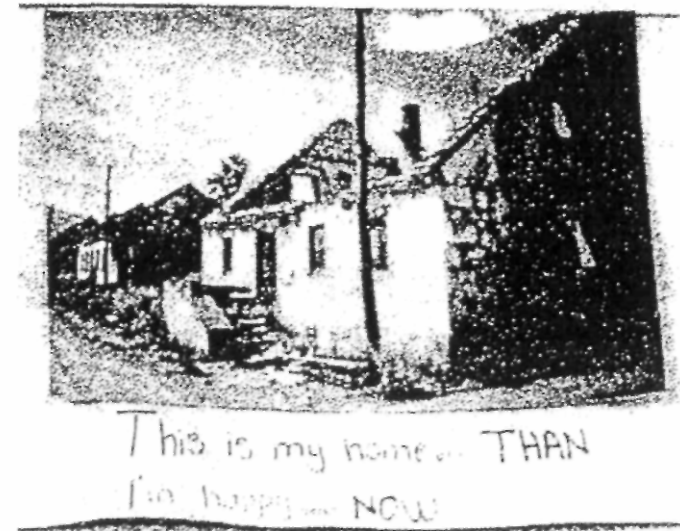
** Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece (1991), Glasnik Ministarstva prosvjete i kulture, Zagreb.

SUMMARY

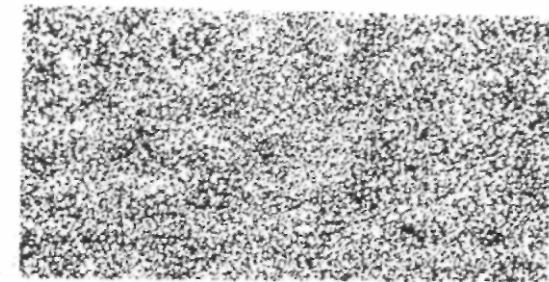
In contemporary pedagogical concepts the stress is on introducing changes that will tailor kindergartens to the needs of children and desires of parents. It is important to create a complex, stimulating environment that will provide enough impetus for children to express their creative potential, create a positive emotional climate and communication, friendships and peer interaction, constant possibilities of adaptation and changes of space, the development of prosocial behaviour and partnership with parents. The role of kindergarten teachers as observers who monitor childrens' interests, needs and possibles, and as reflexive practitioners who keep reexamining themselves and their practices, is of great importance.

Primljeno: 1. ožujka 2004.

Slika 1

Slika 2

I am just one of the millions